

Agnieszka Łachowska*

NAZEWNICTWO TERENOWE ZWIĄZANE Z MOTYWAMI KRAJOBRAZOWYMI WE WSIACH WSCHODNIEJ CZĘŚCI DOLNYCH ŁUŻYC

Wschodnia część Dolnych Łużyc to obszar, który po 1945 roku przypadł Polsce i pod względem geograficznym rozciąga się pomiędzy Nysą Łużycką (dłuż. Nysa, niem. Neiße), Lubszą (dłuż. Lubica, niem. Lubst) a Bobrem (dłuż. Bobr, niem. Bober). W północnej części krainy płynie Odra (dłuż. Odra, niem. Oder) i Pliszka (dłuż. Pliška, niem. Pleiske). Symbioza społeczeństwa ze środowiskiem naturalnym jest szczególnie widoczna dzięki zachowanemu nazewnictwu terenowemu (niem. Flurnamen). Nazwy krajobrazowe określały miejscową faunę i florę i pochodzą niewątpliwie ze słowiańskiej przeszłości. Ludność niemiecka dominowała demograficznie w większych miastach regionu jak Żary (dłuż. Żarow, niem. Sorau), Gubin (dłuż. Gubin, niem. Guben), Krosno Odrzańskie (dłuż. Krosno, niem. Crossen an Oder), Lubsco (dłuż. Żemr, niem. Sommerfeld). Przez wieki wsie w przeważającej liczbie zamieszkiwali Serbołużyczanie (Wendowie, Łużyczanie). Była to ludność słowiańskojęzyczna, posługująca się językiem dolnołużyckim i jego odmianami dialektowymi, stąd pozostawili po sobie semantycznie zrozumiałe słowa, wyrażenia onomastyczne (Mazurski 2005, s. 147-153). Określają one szczególnie formę i rzeźbę geologiczną terenu, barwy, cechy geologiczne, lokalizację przestrzenną, a więc pola, łąki, lasy, górki oraz higronimie, czyli miejsca podmokłe mokradła, bagna, wody. Przez wieki podlegały procesom substytucyjnym (Łachowski 2005, s. 165). Zostały zebrane w XIX wieku przez badaczy opisujących dzieje Dolnych Łużyc. Należy tutaj wymienić dorobek Karla Gandera (ur. 1855 w Coschen, zm. 1945 Passau), który przez 38 lat, to jest od 1876 do 1914 roku, był nauczycielem w Gubinie oraz członkiem Dolnołużyckiego Towarzystwa Antropologicznego i Archeologicznego. Gander interesował się przeszłością Gubina wraz z okolicami,

* **Agnieszka Łachowska** – magister historii, studentka studiów doktoranckich w zakresie historii, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania badawcze: kultura materialna i duchowa w tym stroje ludowe, semantyka zabytkowych tkanin, zachowanie dziedzictwa kulturowego; e-mail: luzyceagapawel@o2.pl

dlatego też zebrał nazwy rzek oraz cieków wodnych, ustalając ich pochodzenie językowe i pierwotne znaczenie. W swoich pracach udowodnił, że tereny, o których mowa zostały zasiedlone przez Serbołużyczan (Kosiorek 2002, s. 241-242). Również Arnošt (Ernst) Mucka (ur. 1854 w Wulkim Wošhyku, zm. 1932 w Budziszynie) podróżował po Łużycach, prowadząc jednocześnie badania dotyczące języka i folkloru Serbołużyczan. W 1879 roku został nauczycielem w Budziszynie, stolicy Górnych Łużyc. Jego badania zaowocowały wieloma unikatowymi pracami naukowymi, stąd uważany jest za najwybitniejszego sorabistę i humanistę (Juckiewicz 2002, s. 244-246). Artykuły Gandera i Mucki ukazały się w periodyku „Nidelaustizer Mitteilungen” („Wiadomości Dolnołużyckie”) w latach 1900-1925. W materiale źródłowym zostało przytoczone regionalne, specyficzne nazewnictwo używane niegdyś na obszarze powiatu krośnieńskiego, gubińskiego oraz żarskiego. Zapisy są na tyle przejrzyste, iż można zrekonstruować ich pierwotną formę słowotwórczą. Należy dodać, iż nazwy zostały najpierw zasłyszane, a następnie zapisane fonetycznie. Dlatego też ówczesni badacze nie uwzględnili dolnołużyckich znaków diakrytycznych w postaci haczków, tutaj tytułem przykładu – powinno być *kališćo*, jest *kališchczo*, *kallisch*, *die Kallache*, *Kallaŝchecke*, *Kallischek*, co znaczy *kałuża*, *staw*. Wiele wyrazów o tym samym znaczeniu przetłumaczono inaczej, często podana transkrypcja na język niemiecki była zupełnie mylna. Z tej przyczyny konieczna stała się korekta takich oczywistych uchybień, które są tym bardziej łatwe do odczytania dla polskiego badacza z racji podobieństw językowych. Dalece pomocne w interpretacji porównawczej okazały się również inne opracowania przedwojenne, poruszające tematykę onomastyczną (Sommer 1900, s. 254-256; Magnus 1887, s. 7-9; Standke 1923, s. 417-423; Obstfelder 1927, s. 18-22) oraz współczesne słowniki i podręczniki dolnołużyckie (Leszczyński 2005, s. 35-137), (Měškank 2006, s. 162-186), a także opracowania naukowe (Eichler 2008, s. 77-83). O nazewnictwie terenowym wspominają również krótkie przyczynkarskie opisy zamieszczone w powojennych gazetach redagowanych przez przesiedleńców, takich jak „Sorauer Heimatblatt” (Rudolph 1968, s. 11-13). Relacje autochtonicznych mieszkańców wysiedlonych w 1945 roku, zebrane przez autorkę podczas badań terenowych w Niemczech poświadczają, iż używano w powszechnym języku domowym języka dolnołużyckiego i jego narzeczy. Stąd też słowa *malinen*, *gorka*, *kavel*, *kurken*, *mokschützen*, *babe*, *nusche*, *Chigonken-Berge*=trzy źródła na górze (wendisch/dłuż. Chigonken=trzy źródła, niem. Berge=góra, wzniesienie w pobliżu wsi Janiszowice, dłuż. Janojce, niem. Jähnsdorf, por.: Obstfelder 1927, s. 7).

W materiale źródłowym oprócz języka dolnołużyckiego, pojawia się

również język górnołużycki i archaizmy starosłowiańskie. Ponadto, niektóre zapisy pochodzą z języka polskiego, który był w użyciu na przykład wokół Zielonej Góry (Popowska-Taborska 2011, s. 84-100) oraz za Krosnem Odrzańskim. Często zapisano formy mieszane ze względu na fakt wzajemnego przenikania się gwar, języków wskutek bezpośredniego sąsiedztwa Górnych Łużyc, Śląska i Wielkopolski (Gruchmanowa 2003, s. 57-112). Z racji położenia geograficznego, kontakty międzyludzkie na terenie powiatów gubińskiego, żarskiego i krośnieńskiego nie stanowiły żadnego problemu, bowiem z łatwością docierały tutaj książki, gazety, piśmiennictwo oraz wzory strojów ludowych z Chociebuża i Budziszyna. Poniżej zaprezentowano najbardziej reprezentatywny onomastykon, pochodzący z poszczególnych miejscowości o statusie wiejskim, które dziś leżą po stronie polskiej Nysy Łużyckiej w województwie lubuskim (Gander 1912, s. 113-257; Mucke 1909, s. 63-74; 1920, s. 125-128; 1925, s. 61-76; Sommer 1900, s. 254-256; Magnus 1887, s. 8-10; Standke 1923, s. 417-423; Obstfelder 1927, s. 18-22; Rudolph 1968, s. 11-13).

Bezki (dłuż. Bezki, niem. Beesgen, 1838 r. Boesgen) 15%

Beesgen – dłuż. bezacki, baz, bez, niem. Holunder, Flieder, pol. bez, bezki, bzy. *Die Bucken* – dłuż. buk, starosłow, buky, niem. Buche, Rotbuche, pol. buki.

Biecz (dłuż. Buśc, niem. Beitzsch) 19%

Die Laas – dłuż. las, niem. Wald, pol. las. *Die Gose/Gosd/Gosse* – dłuż. gosd, niem. Wald, pol. archaizm oznaczający las.

Bieżyce (dłuż. Běšce, niem. Bösitz) 54%

Pollsegon – dłuż. polo sagony, niem. Feldbeete, pol. polne sagony. *Kalimenteich* – dłuż. kalina, niem. Schneeball, Teich, pol. staw kalinowy. *Der Dalling* – dłuż. dol, dolcki, niem. Tal, Tälchen, pol. dolki. *Gurkosken/Gorkatzen* – dłuż. gorkaz, niem. Hederich, pol. górki. *Die Nowinken* – dłuż. nowy, niem. Neuland, pol. nowa uprawa, rola, nowizna ziemi pod uprawę, nowe miejsce. *Lassen, Laesgk* – laski, lasek.

Bronków (dłuż. Brankow, niem. Brankow) brak danych w %

Platschin/Ptattschitzen – dłuż. płascina, płocica, starowend. plastina, niem. die Hufe, die flache Flur, pol. płaski łąn uprawny, płaszczyna, równina. *Scharkoen* – saroke, serokie (zagony), niem. die breiten Fluren, pol. szerokie pola. *Wehlug* – dłuż. wjeli lug, niem. die große Wiese, pol. wielkie łąki, podmokłe. *Breskoen /Breza* – od brezowka, pol. brzoza. *Der Dahl* – od dol, niem. Tal, pol. dół. *Latschinken* – dłuż. leska, lascinka, pl. laska, niem. Haselnußstrauch, pol. leszczyna. *Damke* – pl. dambki, dłuż. dubki, niem. kleinen Eichen, pol. małe dąbki. *Ploine* – od plone, plony, pol. plony. *Rodell* – od redel, niem. der Rand, der Torfboden, pol. ziemia torfowa na skraju.

Bobrowice (niem. Bobersberg, łuż. Bobrjowa Gora) brak danych w %

Buschnitza/Wuschnitza – niem. Bruchland, Sumpfland, pol. podmokły teren. *Doppline* – od topolina, niem. Pappelhain, Espenhain, pol. topola. *Talcken* – od dolki, niem. kleinen Täler, pol. małe dołki. *Marginen* – od mokriny, nasses Land, Feld, pol. mokre pola, obszar. *Groblin* – od grobla, niem. Wassergraben, also die Flur am Wassergraben, pol. pola nad groblą. **Chęciny (dłuż. Saskojce, niem. Sachsdorf) 42%**

Kallin – dłuż. kalina, niem. Schneeball, pol. kalina (krzew). *Die Wasen* – głuż. wosa, niem. Espe, Wuasensfeld, pol. osika, pole osiki. *Die Garken* – dłuż. gorka, niem. Hügel, pol. górki, wzniesienie, górka. *Kamma/Kmmenka* – dłuż. kamuschk/kamyschk/kamen, niem. Stein, pol. kamień, kamyki, kamyczki, kamienie. *Wolschenke* – dłuż. wolschina, niem. Erle-Erlengebusche, pol. olszyna, miejsce gdzie rosła olszyna.

Chlebowo (dłuż. Namašklëb, niem. Niemaschkleba) 50%

Buckersch – dłuż. buk, niem. Buche, pol. buki. *Der Motzelberg* – dłuż. mozydło/mozyło, niem. Flachsröste, pol. miejsce gdzie moczyło się len, moczydło. *Die Nadgattken/Nagossen* – dłuż. nagota, niem. Blöße, pol. nagie/gołe miejsca. *Die Sallasken* – głuż. za lesk, niem. hinter dem Wäldchen, pol. za lasem. *Der Wollsche* – dłuż. wolscha, niem. Erle, pol. olcha. *Die Verwardsdrozen* – droschyzka, droschka, niem. Wegschen, kleinen Wege, pol. dróżka. *Die Grabelucke* – dłuż. graby, luki, lesk, niem. Rotbuchenwiesen, pol. łąki porośnięte czerwonymi bukami. *Kommelken* – starosłow. kameni, dłuż. kamen, niem. Stein, pol. kamień, małe kamienie, kamyczki. *Lutzken* – dłuż. luzka, niem. Wieschen, pol. łączki. *Nowina* – nowizna ziemi pod uprawę, nowa uprawa, rola, nowe miejsce. *Die alten Nowin* – stara nowizna ziemi, rola, uprawa. *Podgorr* – dłuż. pod gore, niem. unter dem Berge, pod górą. *Die Quiquine* – dłuż. kwischina, niem. der Klee, pol. koniczyna. *Die Sabendoll/Jabendoll* – dłuż. zaba, dol, niem. Frosch, Tal, pol. żabi dół. *Die Sackasen* – dłuż. sakasn, niem. ein Stück Wald, dessen Betreten verboten ist, also Gehege, Schonung, pol. zakazany/e wejście do części lasu za względu na ochronę. *Die Sagadd* – od sa gasu, niem. Acker hinter dem Teiche, pol. rola za stawem. *Die Schir* – dłuż. schyr, niem. Breite, pol. szerokość. *Die Schirrocken/Schuriaken* – dłuż. schyroki, głuż. seroki, niem. Breit Acer, pol. szerkie pola, niwy, łąny. *Schertsche Busch* – szersze krzaki, krzewy, zarosła. *Starlauken* – dłuż. stare lug, niem. alter Grassumpf, pol. błoto, bagno, porośnięte trawą. *Tiefläschken* – dłuż. leski, niem. die tiefgelegenen Gartenbeete, pol. nisko leżące grządki ogrodowe. Powinno być raczej – nisko położone laski, las. *Woggroden* – dłuż. wygroda, niem. Garten, pol. ogrody. *Lasken* – laski.

Chocimek (dłuż. Chóšćeńk, niem. Kotzsemke) brak danych w %
Buschkaveln – kawałek, parcela, działka krzaków. *Muckrower Kaveln* – mokry kawałek, parcela, działka pod wsią Mokra (dłuż. Mokro, od mokšy, pol. mokro, niem. Muckrow). **Czarnowice (dłuż. Carnojce, niem. Tschernowitz) 23%** *Der Brotsk* – dłuż. broschk, brodk, niem. kleiner Damm, Furt, Ableitung, pol. bród, przejście, przejazd przez bród. *Die kleine Piasken* – małe piaski. *Beesgen* – bzy. *Die Lubstwiesen* – dłuż. Lubica=rzeka, od luba, niem. Lubst, pol. łąki nad Lubszą.

Dąbrowa (dłuż. Dubrawa, niem. Wendisch Dubrau) brak danych w %

Dubkasten – dąbrowa, las złożony głównie z dębów, dębniak. *Krasniken* – od kraśnik czyli motyl dzienny o barwnych skrzydłach. *Platken* – od płaski.

Dobre (dolnołuż. Dobryń, niem. Dobern) 43%

Dobern – dłuż. dobryne/doberno, starosłow. dobr=debr, niem. Tal, pol. dolina. *Die Dubinske* – dłuż. dubina, niem. kleines Eichengehölz, pol. mała dębina. *Die Kaminken* – starosłow. kameni, dłuż. kamen, niem. Stein, pol. kamień, kamienie, zdrobniałe kamyki. *Die Kollaschen* – dłuż. kalischczo, niem. Lache, Pfütze, pol. kałuża, bajoro. *Der Luscht* – dłuż. luzka, niem. kleine Wiese, pol. mała łączka, wcześniej mokra. *Matschken Winkel* – od maki, pol. makowy ką. *Die Wellschützen/Wolschützen* – dłuż. wolszyna, niem. Erlenholz, Erlenbusch, pol. olszyna. *Matzeddel* – od male sedlo, niem. kleine Siedlung, pol. małe siedlisko. *Grabitze* – dłuż. grabica, niem. Rotbuchenhain, pol. czerwony gaj bukowy. *Nowine/nowina* – nowa uprawa, rola, nowe miejsce, nowizna, nowe pole, niwa. *Lucken/luki* – łąki.

Drzeńsk (dłuż. Wjeliki Drëzg, niem. Groß Drenzig) 32%

Die Maline – dłuż. malina, niem. Himbere, pol. malina. *Malinenwege* – droga malinowa.

Drzeńsk Mały (dłuż. Mały Drëzg, niem. Klein Drenzig) 24%

Der Luschk – dłuż. luzka, niem. kleine Wiese, pol. mała łączka, wcześniej mokra. *Dubrau* – dąbrowa, las dębowy. *Die Lehdung am Brücken* – dłuż. ledo, niem. wüste Flur, pol. pustynna rola, ziemia uprawna, łąn. *Lauch* – głuż. luk, dłuż. lug, niem. Wiesenbruch, Wasserpfuhl, Grassumpf, sumpfige Wiese, pol. podmokła łąka. *Der Rösepfuhl* – od ros, ross, niem. Heidekraut umgebene Pfuhl, pol. wrzosowiska.

Gębice (dłuż. Homšitza, niem. Amtitz) 32%

Die Kallinen – dłuż. kalina, niem. der Schneeball, pol. kalina, rosnąca między polem, a lasem w tej wsi. *Die Dubraue* – głuż. Dubrawa, niem. Eichenwald, pol. las dębowy, dąbrowa. *Mokschy/moksche zagony* – niem. nasse Felder, pol. mokre pola, zagony. *Bukowina* – dłuż. bukowina, niem. Buchengehölz, pol. las bukowy. *Die Grabitze* – dłuż. grab, grabica, niem. Weißbuche,

Weißbuchenhain, pol. białe buki. *Lauch/Luch* – podmokły obszar, błoto, bądź podmokła łąka. *Die Bagna* – dłuź. bagno, niem. Moor, Waldsumpf im Nadelwalde, pol. bagno. *Am Passack* – dłuź. pesk, niem. Sand, pol. na piasku, piasek.

Górzyn (dłuź. Gora, niem. Göhren) szacunk. 70% (Buko 2005, s. 239)

Wolschenke – dłuź. wolschina, niem. Erle-Erlengebusche, pol. olszyna, miejsce gdzie rosła olszyna. *Mokschiezen* – dłuź. mokshize, niem. nasse Felder, pol. wilgotne, mokre pola. *Laugen* – dłuź. ług, w dole pod jeziorkiem, gdzie teraz jest las lub gdzie dawniej był staw, także mokra łąka, podmokły obszar, błoto. *Tunnemosten* – dłuź. *tunje mosty*, miejsce gdzie postawiono mostek na bagnisku, trzęsawisku, również przez rzucenie tam, tyczki, żerdzi, słupa. *Wostroon* – dłuź. *wastrowy*, niem. Insel, Acker, pol. wyspowa pole, położone między odnogami rowu, potoku, strumienia. *Sagon* – niem. Ackerbeet, pol. zagon, rola, pola uprawne. *Podebroken* – dłuź. *pod brjog*, niem. unten, Ufer, Acker, pol. pole przy brzegu leżące. *Podegraden* – dłuź. *pod grad*, niem. unter, Burg/Berg, pol. pole położone przy grodzie lub pod górą. *Runitzen* – dłuź. *rownizte*, niem. gerade Beeten, pol. prosta grządka. *Ziplotniken* – dłuź. *ssyplot*, niem. Dorfzaun/Lander am Dorfzaun, pol. ziemia, grunt za płotem wiejskim. *Dubkosk* – dłuź. *dub, dubina*, niem. Eichengebusch, pol. dąb, dębina, zarośla dębowe. *Daalsche* – odległe, dalekie dobra, pola.

Grabice (dłuź. Rychartojce, niem. Reichersdorf) 4%

Leschnitze – dłuź. leszczina, niem. Haselnußstrauch, pol. leszczyna.

Grochów (dłuź. Grochow, niem. Grocho) 67%

Grocho – dłuź. grochow/grochowo, niem. Erbsenfeld, pol. groch. *Die Bruasken/Brosken/Broschen* – dłuź. brjatzki, niem. kleinen Birken, Birkenwäldchen, pol. małe brzoźki, lasek brzoźowy. *Der Laug* – dłuź. ług, Grasumpf, pol. błoto, bagno. *Wirchewisch/Wirchewische*, dłuź. werch/wisch, niem. Sumpfgas, Wiese, also hochgelegene Wiese, pol. błotniste wyżej położone łąki. *Die Wucksche* – dłuź. wotschow, niem. eine aus dem Sumpfe hervortretende Erhöhung, pol. znaczne błoto, bagnisko, położone wyżej. *Bresin* – dłuź. breza, niem. Birke, pol. brzozy. *Bresienen* – dłuź. brezyna, niem. Birkenhain, pol. brzezina. *Die Dubken* – dłuź. dub, niem. kleinen Eichen, pol. małe dąbki. *Die Klenken* – dłuź. klenki/klonki, niem. kleinen Ahorne, pol. małe klony, klonki. *Klon/klen* – niem. Ahorn, pol. klon. *Der Schmarotzkenbusch* – dłuź. smaroki, niem. die Rohrkolben, pol. pałka. *Wiggerode/Wiggroden/Wogrode* – od wigroda, niem. Garten, pol. ogrody. *Die Zuche* – od suchy, niem. trockene Fluren, pol. suche niwy, pola. *Die Dubrauen* – dłuź. Dubrawa, niem. Eichenwald, pol. las dębowy, dąbrowa. *Die Gumme-*

schken/Gumoschken/Gumnyschczo – dłuź. gumno, pol. gumno, przestrzeń w gospodarstwie chłopskim przeznaczona do przechowania karmy, siana, suszenia snopów, młócenia zboża lub klepisko w stodole, gdzie mełło się zboże, ale także podwórze z budynkami gospodarskimi, gdzie przechowywano zasuszoną roślinność. *Die Kotzlinken* – dłuź. kotl, kochel, kotlik, niem. der Kessel, pol. kotlina. *Die Lauke* – dłuź. luka, głuź. luk, niem. Wasserloch, Wiese, pol. łąka. *Die Pinkoschen* – dłuź. penk/penki, niem. der Stamm, der Wurzelstock, pol. korzeń, pień, pień. *Wucksche* – dłuź. wotsog, niem. Horst, Ackerfeld, früher Wiese, hochgelegene Stelle in der Weise, pol. kępa, zrab, wysoko położone miejsce na łące.

Grodziszcze (dłuź. Groźišćo, niem. Gröttsch) 16%

Am Lubststege – ścieżka nad Lubszą. *Wiggrode/Wogrode* – ogrody.

Gubinek (dłuź. niem. Gubinschen) 30%

Das Laas – dłuź. laz, niem. Rodung, pol. karczowisko. *Im Laaske* – dłuź. lesk, lask, niem. Wäldchen, pol. lasek, las.

Jałowice (dłuź. Jałojce, niem. Jaulitz) 12%

In den Göhren – dłuź. gora, gory, niem. Berge, pol. góra. Nazwa ta poświadcza łużyckie pochodzenie nazwy wsi Górzyn, położonej w powiecie Krosno Odrzańskie, 5 km od Lubuska. *Die Gohse/Gosse* – dłuź. gozd, niem. Wiese mit Gräben, Richter Wald, pol. las (archaizm). *In den Kaveln* – również Kabel lub Kawel z dłuź. kabjel /a (A.Ł.) – niem. Anteil an Wald, Wiese, Feld, verparzeln, pol. parcela, kawałek lasu, łąki, pola.

Jaromirowice (dłuź. Germarojce, niem. Germersdorf) 35%

Der Bagen – bagna. *Die Jasewine* – dłuź. jase, niem. Espenwald, pol. las osikowy. *Die Klinschen* – dłuź. glina, niem. Lehm, Lehmfluren, pol. glina, pola gliniaste. *Nowinken* – nowe miejsce, nowizna.

Kałki koło Górzyna (dłuź., niem. Kalke, Kalkow) 39%

Dalsche – od dalse (np. zagony), niem. die weiter vom Dorfe entfernt liegenden Fluren, pol. daleko położone zagony, za wsią. *Kutzke* – od khójcki, chójcki, niem. die kleinen Kiefern, Kiefernbusch, pol. sosenki, sosny. *Piskorn* – dłuź. peskarnja, od pesk, niem. Sandgrube, pol. piaskownia. *Wirche* – dłuź. werch, werchy, niem. Gipfel, Hügel, wzgórze, wzniesienie. *Wjachle* – dłuź. wychla, pol. wechle, starosłow. vechla, niem. die Strohwische, Hegewische auf verbotenen Weisen und Wegen, Büschel, Kranz, pol. pęk, wiecheć, wiecha ze słomy. *Wolschinken* – olszyna.

Kaniów (dłuź. Kańjow, niem. Kanig) 61%

Chojnik – dłuź. chojna, niem. Kiefer, Kiefernbusch, pol. sosna, zarośla sosnowe. *Lanken* – dłuź. luka, pol. lonka, niem. Weisen, pol. łąka. *Nowinken/nowenken/nowina* – dłuź. nowy, niem. Neuland, pol. nowa uprawa, rola, nowe miejsce. *Jaeschen* – dłuź. jasenki, niem. kleine Eschen, pol. ma-

łe jesionki. *Wachlen/wjachlen* – dłuż. wychla, pol. wechle, starosłow. wechla, niem. die Strohwische, Hegewische auf verbotenen Weisen und Wegen, Büschel, Kranz, pol. pęk, wiecheć, wiecha ze słomy. *Werben* – dłuż. werba, pol. werby, niem. Weiden, pol. wierzby. *Kotschelinen*, dłuż. kostseina, od kostel=kostrowa, koscerwa, głuż. koscerwa, polnische kostrzewa, niem. Trespenfeld, Land mit Trespe, Borstenhirse, pol. polna roślina należąca do rodziny wiechlinowatych. *Wottnache/wottnoche* – dłuż. wodnjawy, wodnjawa, niem. Wiese mit Bäumen bestanden Wasser, wasserreiche Weise, pol. łąka z drzewami rosnącymi w wodzie.

Kosarzyn (dłuż. Kōšařña, niem. Cuschern) 61%

Der Strieming – starosłow. struga, pol. strumen, niem. Beetzackfließ, pol. strumień. *Tschi lipach* – niem. drei Linden, pol. trzy lipy. *Potok* – niem. das Fließ, pol. potok. *Lauch* – podmokłe, mokre obszary, błoto. *Tscherlichken* – dłuż. scherliza, niem. Flachsbreche, pol. tarlica/cierlica/ międlica lnu.

Kumiałtowie (dłuż. Kumeltojce, niem. Kummelitz) 50%

Beim Läuseborne – dłuż. lusa, niem. Pfütze, pol. kałuża, bajoro. *Breza* – starosłow. breza, niem. Birke, pol. brzoza. *Piätschk* – dłuż. pesk/peski, starosłow. pjaski, niem. Sand, Sandfeld, pol. piaski, piaszczyste pole.

Lauch – podmokłe, mokre obszary błoto.

Luboszyce (dłuż. Lubošojce, niem. Liebesitz) 19%

Die Grabine – dłuż. grabina, niem. Weißbuchegehölz, pol. białe buki. *Die Kammischke* – dłuż. kamuschk/kamyschk/kamen, niem. Stein, pol. kamień/nie. *Der Kehricke* – dłuż. kerky, niem. kleinen Sträucher, pol. małe krzaki, krzewy. *Die Lutzken* – dłuż. luka, niem. kleinen Weisen, pol. małe łąki. *Der Lask* – lasek.

Łazy koło Gubina (dłuż. Łaz, niem. Laaso) 53%

Laaso – od laz, niem. Rodung, Neuland – karczowisko, nowe miejsce. *Lanken* – starosłow. lonka, niem. Wiese, pol. łąki. *Der Basatzbusch/Bassatzkebusch* – dłuż. bezacki, baz, bez, niem. Holunder, pol. czarny bez. *Die Gurken* – dłuż. gorka, niem. Hügel, pol. górki, wzniesienie. *Die Jasoinen* – dłuż. jasen, niem. Esche, pol. jesion, jesiony. *Die Kallinen* – kalina. *Lauch* – obszar podmokły. *Die Woschackteich* – dłuż. wotsag, niem. Horst, Insel, pol. wyspowy zrab, kępa. *Die Kabeln* – kawałek łąki, pola, lasu. *Luschken* – łączki.

Łomy (dłuż. Łomy, niem. Lahmo) 47%

Das Zahnheiden – dłuż. zarny, niem. schwartz, pol. czarny/a, np. pole, ziemia. *Die Schertken* – dłuż. schyrozki, szchyroko, niem. breite Fluren, pol. szerokie pola, zagony, niwy. *Die Boberwiesen* – starosłow. bobru, dłuż. bobr, niem. der Biber, pol. łąki nad rzeką Bóbr. *Wolschine* – olszyna. *Lauch* – obszar podmokły. *Streiming* – strumień.

Markosice (dłuż. Markościce, niem. Markersdorf) 17%

Die Leschinze – dłuż. leszczina, niem. Haselnußstrauch, pol. leszczyna. *Die Mahlen* – dłuż. małe np. zagony, niem. die kleinen Fluren, pol. małe zagony, pola, niwy. *Nowina* – nowizna, nowe miejsce pod uprawę.

Mielno (dłuż. Maliń, niem. Mehlen) 47%

Der Buckbusch – dłuż. buk, niem. die Buche, Buchenbusch, pol. buki, zarośla bukowe. *Dubbin* – dłuż. dubina, niem. Eichengehölz, pol. dębina, dęby. *Dubbristroh* – dłuż. dobry, strona, niem. gute Seite, Gegend, pol. dobre strony, okolice. *Gaschke* – dłuż. gajaschk od gaj, niem. kleine Hain, pol. mały gaj. *Auf dem Huggan* – dłuż. hugon, niem. die Trift, pol. wygon, pastwisko. *Die Puadegatten* – dłuż. pod gatom, od gat, niem. unter dem Teiche, pol. pod stawem. *Stawenwege* – droga nad stawem.

Mierków (dłuż. Měrkow, niem. Merke) 24%

Goi/Gai – dłuż. gaj, niem. Hain, pol. gaj. *Die Kallache/ Kallaschecke/Kallischeck* – dłuż. kaleszczo, niem. Lache, Pfütze, pol. kałuża/e. *Die Tollen* – dłuż. dol, niem. Tal, Niederung, pol. dół, doły. *Lauche* – teren podmokły, błoto, mokra łąka. *Der Zisk/Schisk* – niem. Stück höher gelegenes Ackerland inmitten torfiger Wiesen, pol. zyskowne, wysoko położone pola w środku z torfową łąką. *Der Lubst* – dłuż. Lubostna/Lubuša, Luba, niem. das liebliche Fließ, pol. urocza, ulubiona rzeka Lubsza. *Die Rakowiesen* – od reka, rzeka, niem. an der Lubst, pol. łąki w rejonie rzeki Lubszy.

Osiek (dłuż. Wósek, niem. Ossig) 31%

Die Bucke – buki. *Die Brasine* – brzezina. *Beim Dupschenteich* – koło stawu z dębami. *Der Laug* – obszar podmokły. *Das Luschen* – dłuż. luzk, niem. Grassumpf, pol. błota trawiaste, bagniska. *Die Ruden* – dłuż. ruda, niem. Eisenerde, pol. ruda żelaza. *Der Raudenberg* – góra, gdzie znajdowały się rudy żelaza. *Die Raudenwiesen* – łąka, gdzie znajdowały się rudy żelaza. *Die Sakaße* – dłuż. sakasn, niem. das Gehege, die Schonung, pol. zakazane wejście na obszar, rewir leśny. *Der Sakaßanger Hutung* – teren pilnowany, strzeżony, zakazane wejście. *Der Sakaßeacker* – zakazane wejście na pola, niwy. *Die Sakaßewiesen* – zakazane wejście na łąki. *Lauch* – łąka.

Przyborowice (dłuż. Cygirn, niem. Tzschiegern, Zschiegern) 4%

Psigore – starosłow. Pzigrije, niem. Ansiedlung am Berge, pol. położenie, siedziba przy górze, wzniesieniu. *Die Pohloer Ecke* – dłuż. pole, niem. Feld Ecke, pol. polny kąt.

Polanowice (dłuż. Němšk, niem. Niemitzsch) 17%

Die Kapue – dłuż. kupa, niem. Erhöhung im Wasser oder Sumpf, pol. podwyższenie terenowe z wodą, bagnem, błotem. *Der Pickweise* – dłuż. byk, niem. Bull, Bullenweise, pol. łąka, gdzie wypasały się byki.

Pole (dłuż. Pólo, niem. Pohlo) 77%

Pohlo – dłuż. pólo, niem. Feld, pol. pole. *Piasken* – piaski. *Wodnogge* – odnoga. *Jamlickbusch* – dłuż. jemela, jamela, jemelina, niem. Mispel, pol. jemiola. *Gröschén* – dłuż. gruszy, kruśy, kruśwy, niem. die Birnen, pol. grusze, gruszki. *Ziriwonken* – dłuż. cerwjony, niem. rot, rote Felder, pol. czerwone pole. *Woshoken* – starowend. wysoke, niem. hochgelegene Felder, pol. wysoko położone pola. *Schekelinschken* – suche łąski, laski. *Walschenke* – olszyna. *Laugk* – obszar podmokły, błoto. *Brjasken* – brzózki, brzozy. *Die Schirrenken, Schirken/Schirreggen* – szerokie pola, niwy, łąny. *Die Wiächlen/Wählen* – dłuż. wychła, pol. wechle, starosłow. vechla, niem. die Strohwisehe, Hegewische auf verbotenen Weisen und Wegen, Büschel, Kranz, pol. pęk, wiecheć, wiecha ze słomy. *Grabisch* – buki. *Die Kamienke* – kamienie. *Jamlikbusch* – zarośla jemioli. *Lask* – lasek, las. *Die Mätzken* – maczki.

Raszyn (dłuż. Rašyn, niem. Raeschen) 50%

Bresinne – brzezina. *Die Dolken* – dołki. *In der Gorra* – dłuż. gora, niem. Berg, pol. góra. *Ilmengarten* – jemiolowy ogród. *In dem Kallisch* – dłuż. kalischczo, niem. Pfütze, Lache, pol. kałuża, bajoro. *Die Role* – niem. Acker, pol. rola, pola uprawne. *Mogschiezen* – dłuż. moksche np. zagony, niem. nasse Felder, pol. mokre pola, łąny, niwy. *Die Scherlinken* – dłuż. scherliza, niem. Flachsbreche, pol. tarlica/cierlica/międlica lnu. *In der Struga* – starosłow. struga, niem. Fluß, pol. nad strugą. *Troschkau* – dłuż. droschka, od droga, niem. Weg, pol. dróżka.

Sadzarzewice (dłuż. Sazařejce, niem. Sadersdorf) 37%

Die Strugge – struga. *Am Stregafliß* – nad strugą. *Hinter der Strugge* – za strugą.

Siodło (dłuż. Sedlo, niem. Schiedlo) 32%

Kleine Lug – dłuż. lug, niem. Wasserpfuhl, pol. małe bajoro, błoto, bagnisko. *Die Luschegurke* – starosłow. luza, dłuż. luka, groka, niem. Grassumpf, Weisenhügel, pol. mokra, błotnista łąka na wzniesieniu. *Die Musken* – dłuż. moszczik, od most, niem. Brücke, pol. most na mokrym terenie. *In Rollen* – dłuż. rola, niem. Acker urbares Land, pol. ziemia orna, uprawna. *Am Striemingfließ* – strumień. *Schosken* – suche łąki.

Stargard (dłuż. Satry Grod, niem. Stargardt) 18%

Der Lauch – obszar podmokły, błoto, mokra łąka. *Die Lauchenden* – koniec podmokłego obszaru. *Beim Scherkenfleck* – szeroki zakątek.

Starosiedle (dłuż. Stare Sedlo, niem. Starzeddel) 22%

Pinkatz – głuż. pjenk od penk, niem. Stamm, Wurzelstock, pol. pieniek, korzeń. *Der Sensk/Sengst* – starosłow. seno, dłuż. sseno, głuż. syno, niem. Heu, pol. siano. *Kholoff* – dłuż. kulawa, niem. Kohlrübe, pol. brukiew.

Strzegów (dłuż. Stšěgow, niem. Strega) 18%

Kholoff – brukiew. *Die Schare* – głuż. zar, niem. Acker, Hutung, Wiese, Glut, Brand, pol. wypalone pole, łąka.

Ziębikowo (dłuż. Zebikow, niem. Seebigau) 38%

Gorken – górki. *Nowinken* – nowizna, nowe miejsce na uprawy. *Geikenbusch* – dłuż. gajk, niem. Hain, junges Gehölz, pol. gaj. *Hinter Grabel* – od grab, niem. Rotbusche, pol. czerwone buki. *Lanken* – łąki. *Luschk* – teren podmokły, na przykład łąki. *Sackesenz* – zakazany wejście na dany obszar np. do lasu, na pole. *In den Schwingbohren/Swingbohnen* – dłuż. sswina, bor, starosłow. born, niem. Schweineforst, pol. świński las. *Die Ziplatten* – dłuż. ssyplot, ssuploto, ssyplota, niem. die Feldflur am Zaune entlag, pol. pola, łąny, niwy leżące za płotem.

Żytowań (dłuż. Żytowań, niem. Seitwann) 26%

Babenlauch – niem. Moorboden, pol. (babskie?) bagno, torfowisko. *Die Klien* – dłuż. klin, lub glina, niem. Keil, Lehm, pol. klin lub glina. *Der Zwietenlauch* – dłuż. sswety, niem. heilig, pol. święte mokradło, łąka.

Wełmice (dłuż. Wjelmica, niem. Wellnitz) 16%

Wjelmica – dłuż. wjelm, niem. Ulme, pol. wiąz. *Niwen* – dłuż. niwy, niwa, niem. fruchtbare Ackerland, pol. urodzajna ziemia. *Podkoine* – od podchojna, niem. die Flur hart am Kiefernwald, pol. pod lasem sosnowym. *Zuchen* – suche np. pola, niwy, łąny, zagony. *Pottacken* – potok, niem. das Flies, Quellbach, pol. potok. *Sackäschen* – od zakazas, zakasz, niem. verbotenes Stück Wald, Schonung, pol. zakaz wejścia na skraj lasu lub do lasu. *Lars* – dłuż. laz, niem. Rodung, Neuland, pol. karczowisko. *Gablowskenberg* – dłuż. jablonska góra, jabłon, niem. Apfel, der Berg mit Apfelpflanzung, pol. góra jabłonna. *Die Groschinke Wald* – gorszy las? *Korrhen* – dłuż. korene, niem. die Wurzeln, pol. korzenie.

Przyroda także podlegała bezwarunkowej ochronie, stąd zakazywano wycinania witek brzoźowych na miotły z lasów, okorowywania drzew, spuszczenia soku z brzoź oraz wchodzenia bydła pasącego się na obrzeżach lasów na teren wzrostu młodnika (Sochacka 2005, s. 309). Powyższy proces poświadczą liczne określenia *Die Sackasen*, *Sackäschen*, *Sackesenz*, czyli zakaz wejścia do lasu, *Der Sakaßanger Hutung*, a więc teren pilnowany, strzeżony, zakazane wejście oraz *Die Sakaßewiesen*, *Der Sakaßeacker* – zakazane wejście na pola, łąny, niwy. Wiele nazw wiernie odmalowuje ówczesny krajobraz, obfitujący w dużą ilość wody, a przykłady stanowią *Lusche Laugk*, *Luch*, *Laug*, *Lauche*. Słowa te mają wspólny korzeń, pochodzący z języka dolnołużyckiego – *łuża*, co oznacza kałuża, błoto, bagno, mokradło, teren podmokły. Stąd wywodzi się również nazwa geograficzno-historyczna w języku polskim *Łużyce*. Podczas organizacji ceremonii zaślubin, nie szczędzono

pieniędzy na odpowiednie stroje ludowe, przygotowanie poczęstunku czy też wykonanie dekoracji z miejscowej roślinności (Łachowska 2015, s. 212-267, 2016, s. 155-183). Drużki i družbowie mieli powierzone rozliczne zadania. Dziewczęta wily wianki i girlandy z ruty, barwinka, liści dębu, gałązek choinki, wykonywały koronę ślubną panny młodej z mirtu, który był symbolem płodności i czystości. Serbołużyckie przysłowie przypomina, iż „Żadnego ziela na darmo nie stworzono/ Žane zeličko podarmo stworjene njeje” (Gardošowa 1984, s. 157), które może stanowić podsumowanie przedsięwziętych rozważań.

Literatura

- BUKO A. (2005), Kultura krajobrazu wsi Górzyn, [w:] Kultura krajobrazu Europy Środkowej, red. T. Jaworski, „Zielonogórskie Studia Łużyckie”, t. 4, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra.
- EICHLER E. (2008), Das ehemalige niedersorbische Sprachgebiet östlich der Neiße im Lichte der Namenforschung, [w:] 15 lět dalejkubłanje dorosconych w Serbskiem, red. M. Elikowska-Winkler, Schule für Niedersorbische Sprache und Kultur/Sorbisches Institut e. V., Cottbus-Chóšebuz/Bautzen.
- GANDER K. (1912), Die Flurnamen des Kreises Guben, „Niederlausitzer Mitteilungen”, t. 11, Guben.
- GARDOŠOWA I. (1984), Kjakiž ptačik takje hrónčko. Jaki ptak taka pieśń, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin – Ossolineum Wrocław.
- GRUCHMANOWA M. (2003), Gwary w ojczyźnie i na obczyźnie, tutaj artykuły: Pogranicze językowe śląsko-wielkopolsko-łużyckie w świetle dotychczasowych badań oraz Związki z Łużycami, Poznańskie Studia Polonistyczne, Poznań.
- JUCKIEWICZ P. (2002), Arnošt Muka (Ernst Mucke) (1854-1932), [w:] Rozwój badań naukowych na pograniczu śląsko-łużyckim od XVI do XX wieku, „Rocznik Lubuski”, nr 28, red. T. Jaworski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- KOSIOREK H. (2002), Łużyce jako problem badawczy w „Niederlausitzer Mitteilungen”, [w:] Rozwój badań naukowych na pograniczu śląsko-łużyckim od XVI do XX wieku, „Rocznik Lubuski”, nr 28, red. T. Jaworski, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- LESZCZYŃSKI R. (2005), Praktyczny słownik dolnołużycko-polski. Praktiski dolno serbsko-pólski słownik, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budziszyn.

- ŁACHOWSKA A. (2015), Odświętne stroje ludowe Serbołużyczanek na obszarze wschodniej części Dolnych Łużyc w granicach województwa lubuskiego jako ważny element kapitału społecznego na przełomie XIX/XX wieku, [w:] Kapitał społeczno-polityczny Serbołużyczan, red. T. Jaworski, H. Kurowska, A. Lipińska-Bodnar, „Zielonogórskie Studia Łużyckie”, nr 8, Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa, Zielona Góra.
- ŁACHOWSKA A. (2016), Wizerunek kobiety odświętnej pogranicza wielkopolsko-śląsko-łużyckiego w świetle wiejskich strojów ludowych od XIX do 1945 roku, [w:] Conjux, mater, filia, soror propinqua, civis... Kobieta na ziemi wschowskiej i pograniczu wielkopolsko-śląskim, red. M. Małkus, K. Szymańska, Muzeum Okręgowe w Lesznie, Muzeum Ziemi Wschowskiej, Stowarzyszenie Czas A. R. T., Wschowa-Leszno.
- ŁACHOWSKI P. (2005), Krajobraz a nazwy miejscowe pogranicza śląsko-łużyckiego, [w:] Kultura krajobrazu Europy Środkowej, red. T. Jaworski, „Zielonogórskie Studia Łużyckie”, t. 4, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra.
- MAGNUS A. (1887), Allerlei aus unserer Vergangenheit oder Beiträge zu einer Chronik des Kirchspiels Göhren. Seiner lieben Gemeinde dargeboten von ihrem Pastor A. Magnus, Sommerfeld.
- MAZURSKI K. R. (2005), Toponimia fizjograficzna pogranicza śląsko-łużyckiego, [w:] Kultura krajobrazu Europy Środkowej, red. T. Jaworski, „Zielonogórskie Studia Łużyckie”, t. 4, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra.
- MEŠKANK A. (2006), Zakłady dolnoserbskeje rěcy. Podstawy języka dolnołużyckiego, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budziszyn.
- MUCKE E. (1909), Die Flurnamen aus dem südöstlichen Teile des Gubener Kreises, sowie den angrenzenden Dörfern des Kreises Crossen nebst einigen Ortsnamen, „Niederlausitzer Mitteilungen”, Niederlausitzer Gessellschaft für Geschichte und Altertumskunde, t. 10, Guben.
- MUCKE E. (1925), Die wendischen Ortsnamen der Niederlausitz nach Entstehung und Bedeutung, „Niederlausitzer Mitteilungen”, t. 17, Niederlausitzer Gessellschaft für Geschichte und Altertumskunde, Guben.
- OBSTFELDER K. (1927), Der geologische Aufbau und die Bodengestaltung des Kreises Crossen oraz Aus Crossens Vorzeit. Germanen und Wenden, [w:] Heimatbuch des Kreises Crossen (Oder), red. K. Metzdorf, Crossen.
- POPOWSKA-TABORSKA H. (2011), Polskość okolic Zielonej Góry i Sulechowa w świetle zachowanych zapisków nazw terenowych, [w:] „Studia Zielonogórskie”, red. A. Toczewski, t. XVII, Muzeum Ziemi Lubuskiej, Towarzystwo Przyjaciół przy Muzeum Ziemi Lubuskiej, Zielona Góra.

- RUDOLPH H. G. (1968), Tauchel – ein Blick in seine Vergangenheit, „Sorauer Heimatblatt. Das Heimatblatt für Stadt und Land“, nr 5, Dortmund.
- SOCHACKA I. (2005), Gospodarka leśna na pograniczu śląsko-łużyckim od XVI do XVIII wieku, [w:] Kultura krajobrazu Europy Środkowej, red. T. Jaworski, „Zielonogórskie Studia Łużyckie”, nr 4, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra.
- SOMMER G. (1900), Flurnamen von Sommerfeld und Umgegend, „Niederlausitzer Mitteilungen”, t. 6, z. 5, Niederlausitzer Gessellschaft für Geschichte und Altertumskunde, Guben.
- STANDKE H. (1923), Heimatkunde der Niederlausitz, Sorau NL Rauert&Pittius, Żary.

Agnieszka Łachowska

**TOPOGRAPHIC NOMENCLATURE CONNECTED WITH
LANDSCAPE MOTIVES IN THE VILLAGES OF EASTERN PARTS OF
LOWER LUSATIA TILL 1945**

Keywords: Lusatians, onomastics, floral motifs, Eastern Lusatia, customs.

The article addresses historical, geo-linguistic, and onomastic issues. As the gathered sources show, Slavic topographic names were common and widely used in the villages of eastern parts of Lower Lusatia. They were saved through the writings of the 19th century regionalists and explorers of the Silesian-Lusatian border area. Most of them testify to the usage of the Lower Sorbian language in the villages of the discussed region till 1945. For centuries, adequate nomenclature has facilitated orientation in the neighbourhood, which helped 'tame' the landscape. Germans, who colonized Lusatia through centuries, frequently created formatives in such a way that Slavic elements have been preserved to this day, for example, in the names of villages and towns or in topographic nomenclature.

Agnieszka Łachowska

**NAZEWNICTWO TERENOWE ZWIĄZANE Z MOTYWAMI
KRAJOBRAZOWYMI WE WSIACH WSCHODNIEJ CZĘŚCI
DOLNYCH ŁUŻYC DO 1945 ROKU**

Słowa kluczowe: Serbołużyczanie, onomastyka, motywy roślinne, Wschodnie Łużyce, zwyczaje.

Podjęta w artykule tematyka dotyczy zagadnień historycznych, geograficzno-lingwistycznych oraz onomastycznych. W świetle zebranego materiału źródłowego wynika, iż słowiańskie nazwy terenowe występowały powszechnie we wsiach wschodniej części Dolnych Łużyc i były używane przez miejscową ludność. Zachowały się dzięki zapiskom XIX-wiecznych regionalistów i badaczy pogranicza śląsko-łużyckiego. Większość z nich poświadcza używanie języka dolnołużyckiego we wsiach na terenie omawianego terytorium do 1945 roku. Od wieków odpowiednie nazewnictwo ułatwiało społeczeństwu orientację w otoczeniu, co wpływało na osvajanie krajobrazu. Niemcy, którzy kolonizowali Łużyce w miarę upływu stuleci, często dokonywali kompilacji słowotwórczej tak, iż do dziś zachowały się elementy słowiańskie na przykład w nazwach wsi i miast oraz w nazewnictwie terenowym.